

Falangistes i carlins catalans a la «zona nacional» durant la Guerra civil (1936-1939).

per Joan Maria Thomàs

El fracàs del cop del 19 de juliol de 1936 a Catalunya i la subsegüent derivació de la situació política envers un esclat revolucionari provocaren una considerable onada repressiva així com un èxode cap al territori de l'estat controlat pels militars rebels.¹ Allí s'instal·laren, des del mateix estiu del 1936, la major part d'aquells catalans que pel fet d'ésser propietaris, eclesiàstics, catòlics en general i/o afiliats o simpatitzants de partits de dreta i d'ultradreta eren objecte de persecució i aconseguien sortir del Principat. L'èxode fou sovint possible gràcies a la intervenció de la Generalitat i en bona part fou facilitat per la intervenció dels consolats italià i francès a Barcelona. Per tot això, a la que aviat s'autodenominà «zona nacional» es formà una important colònia de refugiats, que s'aniria incrementant al llarg de la contesa amb nous elements fugits de Catalunya, entre els quals es comptaven joves que escapaven de la mobilització de lleves o que «es passaven» pels fronts.²

Des d'un punt de vista polític i donat el caire antidemocràtic, autoritari i anticatalanista de l'*Alzamiento*, entre els nuclis de refugiats catalans es reconstituïren fonamentalment organitzacions d'extrema dreta que havien actuat a Catalunya durant el període republicà. La Lliga, el partit hegemònic de la dreta,

1. El present estudi resumeix alguns aspectes de la meua tesi doctoral, *L'organització de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. a Barcelona en el Primer Franquisme*, dirigida pel Dr. Enric Ucelay Da Cal (Departament d'Història Moderna i Contemporània, Universitat Autònoma de Barcelona, 1991). El treball acaba de ser editat íntegrament sota el títol *Falange, guerra civil, franquisme. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys del règim franquista*, «Col·lecció Abat Oliba», núm. 116 (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992), 546 ps.

2. Josep Maria SOLÉ i SABATÉ i Joan VILLARROYA i FONT, *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*, volum I (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989); Id., *Una de las obras de socorro del Consulado General de Francia en Barcelona durante los trágicos acontecimientos de 1936-1938* (sense data ni lloc d'edició); Joaquín María de NADAL, *Seis años con Don Francisco Cambó (1930-36). Memorias de un secretario político* (Barcelona, Alpha, 1957); E. PUIG MORA (pseudònim), *La tragedia roja en Barcelona. Memorias de un evadido* (Saragossa, Librería General, 1937); Albert MANENT, 1936, *Com se salvaren els prohoms de la Lliga Catalana*, «Serra d'Or», núm. 333 (juny de 1987); id., 1936, *Com se salvaren industrials, monàrquics alfonssins, carlins, periodistes*, «Serra d'Or», núm. 352 (març de 1989) i *Més salvats de la revolució*, «Serra d'Or», núm. 377 (maig de 1991). Un estat de la qüestió a Pere VILANOVA, *Notas para una aproximación a los exilios catalanes de 1936 y 1939*, dins *Españoles en Francia 1936-1940. Coloquio internacional (Salamanca, 2, 3 y 4 de mayo de 1991)* (Salamanca, Universidad de Salamanca, 1991), ps. 529-548.

desaparegué de l'escena política.³ El present treball pretén mostrar algunes característiques i actuacions de falangistes i carlins —les dues forces principals dins la colònia dels catalans refugiats— durant la Guerra Civil.

1. Les organitzacions: Jefatura Territorial de Cataluña de Falange Española de las J.O.N.S., Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña i Delegación Territorial de Cataluña de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.

La trajectòria de les organitzacions polítiques subsistents al conjunt de la *zona nacional* durant la contesa va presentar dues fases ben diferenciades. El punt d'inflexió el constituí el denominat decret d'unificació de 19 d'abril del 1937. La primera etapa es va caracteritzar pel fort pes específic d'aquelles organitzacions d'extrema dreta que, a causa de la seva capacitat per a reclutar milícies de combat, experimentaven un important desenvolupament respecte del període anterior. Aquests són els casos de la Falange i de la Comunió Tradicionalista. Val a dir que també subsistí, si bé que amb un pes molt inferior, l'organització alfonsina *Renovación Española*, que comptava amb unes esquifides milícies. En una posició semblant quedà *Acción Popular*, el principal partit de la dreta espanyola durant la República. Es fa clara, doncs, la inversió que es produeix respecte d'aquell període: ara són els partits de l'aleshores minoritària extrema dreta els que passen per davant dels de la dreta. La segona etapa estigué marcada per la construcció del partit únic, Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.

Aquestes tendències generals també es donen, si bé amb importants correccions, entre els catalans refugiats. Tanmateix, al contrari del que s'esdevingué al conjunt de la *zona nacional* fins a la promulgació de l'ordre unificadora, la principal força política dins la colònia catalana no fou la falangista sinó la carlina. La tradició de col·laboració electoral dels tradicionalistes amb la Lliga així com l'ideari catòlic, conservador i foralista que defensaven foren els factors d'aquesta major implantació. La Falange, amb poquíssima presència al Principat abans de la guerra i que es mostrava com una força antiregionalista, alhora que utilitzava un discurs en la seva propaganda que podia semblar esquerrà a bona part dels refugiats —el «*nacionalsindicalismo*»—, quedà en segon lloc. Alfonsins i cedistes tingueren una existència merament simbòlica i no comptaren amb cap milícia pròpia.

La finalitat primordial cercada en la creació de les organitzacions de carlins i de falangistes catalans a la *zona nacional* l'estiu de 1936 fou l'específicament militar, és a dir, la constitució de milícies armades per tal de contribuir a la defensa d'uns fronts en aquells temps deficitaris en combatents. Aquesta va ésser la primera tasca encarregada pel *jefe-delegado* de la Comunió Tradicionalista,

3. Isidre MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia* (Barcelona, Edicions 62, 1973), ps. 311-312; Borja de RIQUER, *Els catalans de Burgos*, «Arreu», núm. 5 (22-28 de novembre de 1976 i 1936. *El suïcidi polític de la Lliga*, «Avui», (25 -IV-1991).

Manuel Fal Conde, a José María Cunill Postius (cap regional de requetès de Catalunya el 1936) i a Mauricio de Sivatte y de Bobadilla (cap regional carlí dels anys 1934-1935) quan aquests arribaren, l'agost de 1937, al territori rebel.⁴ També va ésser aquest l'objectiu de la formació de la Jefatura Territorial de Cataluña de F.E. de las J.O.N.S.,⁵ en bona part deguda a la iniciativa de Manuel Hedilla Larrey, cap de la Junta de Mando provisional de Falange.⁶

Les unitats combatents que formaren les dues organitzacions ultradretanes tingueren, doncs, un naixement paral·lel i, a més a més, foren gairebé homònimes. Ambdues aparegueren el setembre de 1936. La carlina, el Tercio de Requetés de Nuestra Señora de Montserrat, es fundà a Saragossa. La falangista, la I Centuria Virgen de Montserrat, a Burgos.

La constitució i/o consolidació de les organitzacions polítiques que els donaven suport fou una mica més tardana. La Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña es creà a finals de 1936 —el 3 de desembre concretament— per decret de Fal Conde.⁷ Segons aquesta ordre, l'organisme havia de tenir cura «[de] cuanto se refiera a la Región catalana, como reclutamiento de Requetés, organización de los mismos, atenciones de los 'Tercios' constituidos y de aquellos otros que puedan formarse» i «ocupar-se [de la] captación de catalanes para la Comisión Tradicionalista, designando a tal efecto, delegados en aquellas ciudades, tanto nacionales como extranjeras, en donde se considere oportuno». Per a presidir-la fou designat José María Anglés Civit. Per la seva banda, la Jefatura Territorial de Cataluña de Falange Española de las J.O.N.S. es constituí a principis de setembre de 1936 a Burgos. Per dirigir-la, Hedilla designà inicialment a José Martín Martín, un falangista de Barcelona d'origen madrileny. Tanmateix, el 24 de novembre de 1936 nomenà jefe territorial José Ribas Seva, ex-cap local (de la ciutat de Barcelona) de l'organització falangista dels anys 1934-1936. El secretario territorial fou Carlos Trías Bertrán, antic secretari de Roberto Bassas Figa, cap territorial de l'època republicana.⁸ Uns quants mesos després, aquest últim

4. *Informe de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña al Secretariado Político de F.E.T. y de las J.O.N.S. Burgos, 1937*. Arxiu Fal Conde (Sevilla). Es troba també un exemplar d'aquest document al Fons Secretaría General del Movimiento —Delegación Nacional de Provincias (Barcelona)— de l'Archivo General de la Administración (Alcalá de Henares); Declaració de José María Cunill Postius a la Causa General, Capsa 1.630, Peça Separada Zona, Lligall 1er, Archivo Histórico Nacional (Madrid); Salvador NONELL BRU, *Los Requetés Catalanes del Tercio de Nuestra Señora de Montserrat en la Cruzada Española* (Barcelona, Casulleras, 1956).

5. *Informe acerca de F.E.T. [sic] y de las J.O.N.S. en Cataluña. Burgos, Junio de 1937* (A.G.A.). N'existeix còpia a l'Arxiu Fal Conde.

6. Maximiano GARCÍA VENERO, *Falange en la Guerra de España: La unificación y Hedilla* (París, Ruedo Ibérico, 1967). Mostres de la relació entre Hedilla i els falangistes catalans es troben als fulls autògrafs de José Ribas Seva en resposta a un qüestionari de García Venero: Documentació privada de José Ribas Seva (Barcelona).

7. Publicat al «Boletín de Campaña de los Requetés», cit. a NONELL, *Los requetés, op. cit.*, p. 6; *Informe de la Comisión, op. cit.*

8. Documentació privada de José Ribas Seva; Documentació privada de Carlos Trías Bertrán (Madrid); Documentació privada de José María Fontana Tarrats (Madrid); José María FONTANA TARRATS, *Los catalanes en la Guerra de España* (Madrid, Samarán, 1951) i (Barcelona, Acervo, 1977).

Bassas, l'home designat per José Antonio Primo de Rivera per a dirigir la Falange catalana en el període republicà romangué durant tota la guerra amagat a Barcelona. En els últims temps d'aquesta fou capturat pel S.I.M. i afusellat al Santuari del Collell.

seria substituït per Mariano Calviño de Sabucedo Gras, home vinculat amb l'extrema dreta i amb la F.E. barcelonina d'abans de la guerra.

L'estructura de les dues organitzacions fou bastant semblant. Orientades en bona part envers l'esforç de guerra, comptaven amb una secció militar —referida a llurs unitats combatents— i amb serveis de sanitat i d'intendència. A cavall entre la finalitat militar, l'espionatge i la preparació de la conquesta de Catalunya es trobaven les seccions denominades d'Información e Investigación, presents a les dues forces. Tanmateix, els carlins tenien una organització força més complexa que els de F.E.: disposaven d'un Requeté Auxiliar que els permetia enquadrar els homes que estaven fora d'edat militar i la seva destinació a labors de vigilància de fronteres i d'ordre públic. Comptaven també amb diferents seccions d'atenció als refugiats —*Socorro al refugiado*—, d'enquadrament femení —*Margaritas*— i infantil —*Pelayos*. Els falangistes no tenien ni serveis de suport al refugiat ni tampoc cap organització juvenil. La inferioritat dels de Falange i la seva necessitat de pal·liar-la segurament explica iniciatives de la Jefatura Territorial com la creació d'un òrgan propagandístic propi —el setmanari «Destino».⁹ Tampoc l'organització falangista no estava tan estesa per la *zona nacional* com la tradicionalista. Els de la Falange catalana tenien, a banda de Burgos, nuclis a Sant Sebastià, Saragossa, Sevilla i Palma de Mallorca. La Comisión, en canvi, no tan sols estava basada a Sant Sebastià —la ciutat on es concentrava la major part de la colònia catalana—, sinó que comptava amb altres centres a Saragossa, Pamplona, Fuenterrabía, Irún, Burgos, Palma i Sevilla.

No era l'únic factor de desigualtat el nivell d'implantació de carlins i falangistes catalans entre els refugiats en el període de la contesa anterior al decret de 19-IV-1937. També era diferent la situació a l'interior de llurs pròpies organitzacions o dins l'embrionària administració estatal. Aquests fets contribuïren, en el cas de la Jefatura Territorial de Catalunya, fins i tot a minvar la pròpia implantació. La Comisión Carlista de Asuntos de Catalunya, per contra, comptà amb el suport i la consideració de les autoritats de la Comunió. Cal tenir en compte que al Principat existia abans de la guerra una de les primeres organitzacions carlines de tot l'estat. La qualificació de molts tradicionalistes catalans els portà a ocupar càrrecs a la cúpula de l'organització a nivell d'estat. Per la seva banda, el tortosí Joaquín Bau Nolla era el català situat en el lloc més alt de l'embrionària administració *nacional*: president primer de la Comisión de Industria y Comercio de la Junta de Defensa Nacional i després de la mateixa comissió dins la Junta Técnica del Estado. Tot això era importantíssim per a una organització que actuava *in partibus*. Ben al contrari, la Territorial falangista trobà força dificultats dins el seu partit. Alguns membres de la Junta de Mando, influïts per l'ambient anticatalà existent a l'Espanya *nacional*, posaren problemes a l'existència d'una organització dels falangistes de Catalunya, a la d'unitats combatents i fins i tot a la d'un òrgan de propaganda específic. El suport trobat pels de la F.E. en Manuel Hedilla, així com la seva pròpia actuació, els permetria de superar només parcialment aquests obstacles.¹⁰

9. Hem pogut estudiar el «Destino» de l'època de la guerra a partir d'una col·lecció conservada pel Sr. Josep Vergés i Matas (Barcelona).

10. Un dels homes de la Territorial, Javier de Salas Bosch, antic professor auxiliar de la Universitat de Barcelona, formà part com «agregado» «al servicio de Bellas Artes» de la Comisión

La nova fase política que s'inicià amb el decret d'unificació tingué importants conseqüències per a les organitzacions catalanes de la *zona nacional*. Els falangistes, emparant-se en el disseny pro-falangista que feia del partit únic el decret de 19 d'abril de 1937 —expressió de la voluntat del mateix general Franco i del seu cunyat i conseller Ramón Serrano Suñer de basar-se en el model feixista a l'hora de configurar la nova organització única—, i després d'una mobilització entorn de les autoritats, aconseguiren la suspensió de la unificació i, alhora, l'agost de 1937, la conversió de la seva organització en la nova Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S. És a dir, assoliren la representació del partit únic davant la colònia catalana. A partir d'aquell moment i fins a la conquesta de Catalunya, mentre la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña trobava creixents dificultats per a actuar, la Delegación Territorial aprofitava la situació privilegiada que gaudia per a esdevenir progressivament la força política més important entre els catalans residents a l'Espanya *nacional*. Aquest predomini es veié reforçat arran de la designació, feta per intervenció del mateix Serrano Suñer l'octubre del 1937, del delegat territorial José Ribas Seva com a membre del Consejo Nacional de F.E.T.

En començar la conquesta de Catalunya, l'estructura de la Delegación varià. Amb l'ocupació de part de les províncies de Lleida i de Tarragona es crearen dues *jefaturas provinciales* del partit, mentre la Delegación Territorial passava a ocupar-se tan sols dels afiliats catalans de les províncies encara no ocupades totalment ni parcial (Barcelona i Girona). Alhora, per tal de coordinar l'actuació de tots els departaments falangistes durant l'avanç, es creà la Inspección General de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S. i es designà per dirigir-la el mateix Ribas Seva. La Delegación Territorial només desaparegué la primavera de 1939, quan ja s'havia completat l'ocupació i funcionaven les quatre prefectures provincials del partit. D'aquestes, gràcies a la intervenció de Raimundo Fernández-Cuesta —secretari general del partit des del 2 de desembre de 1937—¹¹ tres foren ocupades per falangistes i només una, la de Girona, fou assignada a un carlí. El predomini dels de l'antiga F.E. de las J.O.N.S. fou, doncs, gairebé total.

2. Composició i efectius

Mentre existí alguna mena de concurrència entre organitzacions polítiques a la *zona nacional*, és a dir, durant el període de la contesa anterior a la publicació del decret d'unificació, els carlins foren la força més nombrosa dins la colònia refugiada. Pels volts del mes de juliol de 1937, afirmaven comptar amb uns cinc

---

de Cultura y Enseñanza de la Junta Técnica del Estado: «*Relación del personal que presta sus servicios en esta Comisión. Comisión de Cultura y Enseñanza de la Junta Técnica del Estado*». Fons Junta Técnica, Lligall 1, núm. 5, Archivo Central del Ministerio de Relaciones con las Cortes y de la Secretaría del Gobierno (Madrid).

11. «Boletín del Movimiento de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.» (BMFET), núm. 10 de 15-XII-1937.

mil cinc-cents incrits. La xifra doblava la dels afiliats falangistes,¹² com es pot veure en el següent quadre:

Efectius de la Comunió Tradicionalista Catalana i de F.E. de las J.O.N.S. a la «zona nacional» (1937).

Comunió Tradicionalista

Efectius totals: 5.450

Afiliats enquadrats en unitats combatents: 950

Proporció combatents/afiliats: 17,43 %

F.E. de las J.O.N.S.

Efectius totals: 2.350

Afiliats enquadrats en unitats combatents: 750

Proporció combatents/afiliats: 31,91 %

Font: Elaboració pròpia.

La predominança tradicionalista era expressió de diversos factors. En primer lloc, s'ha de posar en relació amb el pes específic dels carlins al Principat abans de la guerra, amb 35.000 persones afiliades. En segon lloc, s'ha de connectar amb el fet que la Comisión Catalana era el moviment amb l'ideari més catòlic, conservador i «català» —a causa de la seva reivindicació foral— dels que funcionaven entre els nuclis refugiats del Principat. Uns nuclis que durant els primers mesos de la guerra eren fonamentalment de classe alta i mitja-alta. La Falange, en canvi, era un moviment sense gairebé tradició d'implantació a Catalunya, no posava gaire l'accent en el tema religiós i es mostrava agressivament antiautonòmica. Alhora, com hem dit, apareixia en la seva pròpia propaganda com una organització «revolucionària».

Mirant des d'una perspectiva global l'arreglament polític dels refugiats catalans durant el primer any de guerra, es pot afirmar que molt probablement el falangisme tendí a recollir els sectors d'origens polítics més nítidament espanyolistes de la colònia, mentre la Comisión Carlista enquadrava sectors procedents o simpatitzants del catalanisme.¹³

A partir de la *Unificació*, com hem dit, la puixança i el predomini tradicionalista entraren en declivi. La nova Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S. aprofità l'aixopluc del propi partit i els importants ajuts amb què comptava i experimentà un creixement durant la segona meitat de 1937 i al llarg de 1938. Paral·lelament, la Comisión esdevenia poc més que una oficina de reclutament de requetés i de la Delegación de Frentes y Hospitales. Prova de

12. *Informe de la Comisión, op. cit.; Informe acerca de F.E.T., op. cit.*

13. Tanmateix, hi hagué importants excepcions, ja que alguns ex-lliguers —Josep Maria Cardona i Espuñés o Rafael Gay de Montellà— ingressaren o estigueren pròxims a la Falange en aquesta època.

l'increment dels efectius de F.E.T. són les xifres del quadre següent, referides a l'organització femenina del partit:

Comparació dels efectius de la Sección Femenina, per sots-delegacions, entre els mesos de desembre del 1937 i novembre del 1938

Sots-delegació	Afil XII-37	Afil XI-38	Increment (XII 37=100)
Sant Sebastià	220	711	323,18
Sevilla	162	223	137,65
Saragossa	91	193	212,08
Burgos	58	148	255,17
Palma	28	154	550,00
Bilbao	-	56	-
Còrdova	-	21 (*)	-
Màlaga	-	22 (*)	-
total	559	1.528	273,34

Fonr. Elaboració pròpia.

(*) Xifres d'octubre del 1938.

3. Falangistes i carlins davant la contesa: visió de la guerra, del nou règim i de Catalunya

Falangistes i carlins catalans tenien punts de vista força divergents respecte d'aquestes qüestions. Els tradicionalistes creien majoritàriament —compartint la visió amb els líders de la Comunió (Fal Conde i Don Xavier de Borbó-Parma)— que l'objectiu últim del conflicte era la consecució de la monarquia tradicional. La mateixa constitució de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña el 1936 ja s'havia donat enmig d'una àmplia reestructuració de la Comunió Tradicionalista que tenia per objectius adaptar-la a la conjuntura bèl·lica i preparar-la per a participar en futures tasques de govern. Els de F.E., per contra, consideraven que la contesa havia de portar a la creació d'un estat orientat envers la doctrina nacional-sindicalista.

No hi ha dubte que l'evolució política general s'inclinà de la banda dels falangistes. La creació d'un règim de partit únic a partir del 19 d'abril de 1937, el disseny absolutament escorat del vessant falangista/feixista que es féu de F.E.T. y de las J.O.N.S., l'adopció quasi íntegra de l'ideari de la F.E. per la nova organització, així com la preeminència donada als «vells» falangistes dins la direcció del nou moviment, resultaven aclaparadors per a uns carlins partidaris tant de la desaparició de tots els partits —el propi inclòs— com de la creació d'una nova monarquia on la representació s'hauria d'articular a l'entorn d'un parlament orgànic, les regions i les corporacions. La divergència era força acusada.

Segons els estatuts de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. —força semblants als de F.E. de las J.O.N.S.—, el partit únic assumia «la tarea

de devolver a España el sentido profundo de una indestructible unidad de destino y de fe resuelta en su misión católica e imperial, como protagonista de la Historia, de establecer un régimen de economía superadora de los intereses del individuo, de grupo y de clase, para la multiplicación de los bienes al servicio del poderío de España, de la justicia social y de la libertad cristiana de la persona». ¹⁴ La voluntat totalitària quedava clara quan es deia: «[F.E.T.] es la disciplina por la que el pueblo, unido y en orden, asciende al Estado y el Estado infunde al pueblo las virtudes de Servicio, Hermandad y Jerarquía.»

Fal Conde i Don Xavier, en canvi, veien el fet de la unificació com una desviació de la trajectòria apartidista que havia seguit el carlisme al llarg de la seva historia. Com deia el mateix Fal, «*nada más disociante para un pueblo que el Partido Político [...] aún siendo único, divide a los Nacionales, según pertenezcan o no al mismo, y si se crea y fomenta desde el Poder, cae inevitablemente en lo contrario de una verdadera selección de valores y de capacidades [...] La verdad política que durante cien años hemos profesado y que encierra no sólo la fórmula única de nuestra salud nacional, sino la mejor aportación que podemos ofrecer al mundo, nos dice que entre el Estado y la Sociedad organizada no hay intermediario, y que las relaciones del poder con ésta última se traducen directamente en la autoridad que manda o vigila, recogida por el pueblo en forma de obediencia y limitada por los derechos sociales y en la representación*». ¹⁵

La preferència del règim pel falangisme per davant del carlisme tingué el seu correlat entre les organitzacions polítiques que funcionaven entre els refugiats catalans. Els falangistes aconseguiren el control del partit únic per a Catalunya en part gràcies al fet de donar a conèixer a les autoritats els seus punts de vista sobre el Principat. Consideraven —inspirant-se directament en la *doctrina joseantoniana*— que els problemes polítics fonamentals de la *región* eren dos: el *catalanista* i el *social*. ¹⁶ Per a resoldre el primer, calia extirpar el nacionalisme català mitjançant una reespanyolització. El segon, l'existència d'una nombrosa classe obrera «*de espíritu anarquista e izquierdista*», s'havia de resoldre per la incorporació dels proletaris a la «*revolución nacional*». I només ells, els «*apóstoles del Nuevo Estado*», podrien assegurar l'èxit de l'empresa. Els tradicionalistes catalans, ben al contrari, posaven l'accent en el tema religiós, en la urgent catolització de la classe obrera y en la necessitat de «*forjar una Cataluña cordial, profunda y permanentemente española, al estilo de Navarra, no española sólo en apariencia y por cierto tiempo, como cosa artificial obtenida por la fuerza*», ¹⁷ sempre pensant en el seu tipus específic d'estat, la monarquia foralista i corporativa. Tanmateix, a causa del caire del «*Nuevo Estado*» que s'estava construint, els tradicionalistes no tenien possibilitats de reeixir.

14. «BMFET», núm. 2, del 15-VIII-1937.

15. Carta de Fal Conde a Franco de 28-XI-1937, citada a Manuel de SANTA CRUZ [pseud.], *Apuntes y documentos para la historia del Tradicionalismo español (1939-1966)*, Tom 7 (1945) (Madrid 1981).

16. *Informe acerca de F.E.T.*, doc. citat.

17. *Informe de la Comisión*, doc. cit.

4. Les relacions entre falangistes i carlins al llarg de la guerra

Les relacions polítiques entre falangistes i carlins catalans experimentaren una evolució considerable durant la contesa. La concurrència del primer any de conflicte bèl·lic, que des de la banda falangista era una competència més agressiva —a causa de la pròpia debilitat— que no a l'inversa, es convertí en conflictivitat extrema poc temps després de la publicació del decret d'unificació. Derrotats en la lluita de l'estiu de 1937 pel control del partit únic, els carlins catalans foren condemnats a tenir un paper molt subordinat dins F.E.T. y de las J.O.N.S.

Tanmateix, tot i les pre-condicions favorables als falangistes presents a l'hora del disseny i de la conformació del partit únic del règim franquista que hem citat, el seu control del nou moviment els exigí inicialment una mobilització i una actuació política contundents. Originàriament, en el moment d'ésser aplicat el decret a les organitzacions catalanes *in partibus*, el màxim òrgan de la nova organització única, el Secretariado Político, decidí d'atorgar la prefectura a un carlí i la sots-prefectura a un falangista.¹⁸ S'atenia en aquest punt a un acord general que especificava la concessió de la direcció d'algunes de les organitzacions dels territoris encara en mans de la República als carlins. Concretament de Catalunya i de València, en funció del pes preponderant del tradicionalisme en elles. La resta era assignada a caps falangistes.

Davant d'aquest acord advers, els homes de la Territorial es mobilitzaren entorn de les autoritats del partit de procedència falangista i de Serrano Suñer i aconseguiren la revocació de l'acord així com que els fos concedida la representació del partit únic. Sense portar a terme, a més a més, cap mena de repartiment de càrrecs. Els arguments que esgrimiren per tal d'obtenir aquest resultat —a banda de destacar les seves solucions al «problema catalán»— posaven l'accent en les imputacions als carlins d'ésser catalanistes encoberts (a causa de la seva tradició de col·laboració amb la Lliga), així com de no tenir una doctrina moderna per a encarar el problema social (enquadrar i dirigir la classe obrera catalana). Val a dir que el triomf gairebé absolut que obtingueren en aquesta contesa fou l'expressió a nivell dels catalans d'un fenomen que s'estava donant a bona part de l'Espanya nacional: la conformació del partit únic no com a «partido nacional» —sincretic i amb un repartiment de les jerarquies entre les diferents forces unificades—, sinó articulat a l'entorn de la preeminència del falangisme. La resposta, per la banda dels carlins catalans, consistí en una negativa a reconèixer la Delegación Territorial com a representació del partit únic. Al mateix temps, realitzaren diversos intents de capgirar aquest *status quo*.¹⁹

18. Carta de Jesús Elizalde, *asesor nacional* de Primera Línea al secretari general de F.E.T. y de las J.O.N.S. Raimundo Fernández-Cuesta de 2-III-1939. Arxiu Fal Conde.

19. Vegeu la *Propuesta que se eleva para una rápida aplicación del Decreto de Unificación en Cataluña*. San Sebastián, 12-X-1937 (Arxiu Fal Conde); Document de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña d'agost de 1938, que conté una denúncia sobre caps locals de F.E.T. i d'alcaldes de les zones ocupades de les províncies de Tarragona i Lleida amb antecedents esquerrens o catalanistes (Arxiu Fal Conde); i Memorial dels carlins catalans adreçat a Franco l'1 de març de 1939 (Arxiu Fal Conde).

Els esforços tradicionalistes en pro de l'obtenció del control totalment o parcial de F.E.T. no estaven inspirats, com sabem, per un interès en la seva existència mateixa i menys per la d'un règim de partit únic. Els guiava el convenciment de tenir més mèrits que els falangistes, l'haver estat objecte d'una injustícia i, sobretot, l'interès a gaudir d'una plataforma d'actuació política per al moment de l'ocupació del Principat.

El 10 de març de 1939, molt poc temps després de l'acabament de la conquesta del Principat i setmanes abans de la finalització de la Guerra Civil, Manuel Fal Conde trameté una *Exposición* al cap de l'estat²⁰ on es presentava la monarquia tradicional com l'alternativa al règim de partit únic. Aquest document, amb el qual els carlins volien preparar un període de transició política, tingué a Catalunya l'efecte de cloure per la banda carlina la fase de reclamacions i d'enfrontaments per la qüestió de F.E.T. A partir d'aquell moment el gruix de la direcció tradicionalista restà voluntàriament al marge del partit únic. Es consolidava, ara també del costat dels carlins, una divisió del *bloc franquista* que estaria al darrere d'una part de la conflictivitat entre sectors addictes al règim durant els anys posteriors.

5. L'estratègia dels falangistes catalans envers la conquesta del Principat i les causes del seu fracàs

Els arguments dels falangistes respecte del paper del *Nuevo Estado* a Catalunya prengueren forma d'estratègia política alhora que servien per a la lluita pel poder amb els seus antagonistes carlins. L'objectiu era el d'aconseguir, en poc temps, l'adhesió de la major part de la població catalana al règim. Segons deien:

«No hay duda que a la entrada de nuestras tropas en Cataluña [...] encontraremos una gran masa expectante que, desengañados [sic] de sus dirigentes, estará bien dispuesta a entregarse en cuerpo y alma a aquello que, como algo nuevo, sea para ellos esperanza de solución a todos los problemas.

»Esta masa expectante podemos afirmar que no la encontraremos ni en el intelectualismo catalán ni en la clase adinerada o capitalista, aunque éstos últimos, por afán de conservar sus privilegios, finjan momentáneamente entusiasmo y colaboración.

»La clase capitalista, no sólo la catalana sino en general toda la española, no podrá venir nunca voluntariamente a un régimen fuerte que somete a su gran señor el dinero a deberes para con la Patria; el dinero es mercancía internacional y los nacionalismos [els feixismes] representan la pérdida de sus derechos, que convierten en deberes. Esta masa, decimos, la encontraremos en la clase obrera y en la clase media y no es posible defraudarla [...] No se puede negar que, socialmente hablando, aquellas provincias [les catalanes] tienen conseguidas mejoras, tanto en el cam-

*po benéfico como en el cultural y social que sería error destruir por el hecho de que el personal que las rige sea separatista o regionalista.»*²¹

D'aquest i d'altres textos falangistes semblants se'n pot deduir l'interès dels falangistes catalans de Burgos perquè la implantació del règim a Catalunya significués el manteniment de les condicions de vida d'abans de la guerra i fins i tot una millora. També consideraven fonamental per al seu èxit la supressió de l'estatut i l'anorreament de tot tipus de catalanisme, al mateix temps que postulaven la tasca reespanyolitzadora de la «región». Alhora, consideraven que era crucial que el *Nuevo Estado* tingués un bon inici a Catalunya, que el moment de l'ocupació militar no significués el trasllat a Catalunya de l'ambient hostil als catalans que es donava en el conjunt de l'Espanya «nacionab», sinó que, més aviat, es mostrés un cert respecte per la idiosincràsia «regionab» dels catalans. Un ambient anticatalanista i anticatalà, expressió alhora del fet d'estar Catalunya arrengrerada en el bàndol republicà, de gaudir d'autonomia i també de recels covats durant les dècades anteriors. I que es manifestava amb insults als «perros catalanes», amb incidents quan se sentia parlar (en converses privades) a llocs públics (a Guipúscoa el governador militar arribà a prohibir l'ús de les «lenguas regionales» en conversacions privades fetes en llocs públics); ambient que generava peticions de desmantellament de les indústries catalanes i trasllat a la resta de l'estat o que, com hem vist, afectà fins i tot als mateixos falangistes catalans.

L'estratègia es concretà en la propaganda totalment o parcialment escrita en llengua catalana que es preparà per a ser llançada sobre el Principat o repartida entre la població; o en l'entrada «política» preparada per a l'ocupació de Barcelona, amb mítings sindicalistes i altres. Tot i que el general en cap dels Servicios de Ocupación, Álvarez Arenas, acabaria prohibint aquestes activitats, una manifestació d'aquesta estratègia, a través de la influència de Serrano Suñer —des del 1938 ministre de l'Interior— es pot trobar en el ban que publicà aquest general el 27 de gener del 1937: «*Estad seguros, catalanes, de que vuestro lenguaje en el uso privado y familiar no será perseguido; de que vuestras costumbres y tradiciones a través de las cuales expresáis los ricos matices de una raza fuerte y firmemente sensible, hallarán en el nuevo régimen los más calurosos asensos, de que vuestra economía, piedra angular de la economía española, con la que forma un todo indivisible, será urgentemente reconstruida y Barcelona volverá a ser inmediatamente el emporio de riqueza y trabajo que le dió hace siglos el primer lugar en el Mediterráneo.*»²²

No serien, però, les prohibicions d'Álvarez Arenas les causes del fracàs de l'estratègia dels falangistes catalans adreçada a obtenir en poc temps l'adhesió de la població. Primerament, a causa que la imposició del nou règim no va suposar cap millora de les condicions de vida de la població, sinó una nova fase —que s'acumulava a la que havia significat la guerra— de privacions i de misèria per a la classe obrera i almenys per a una part de la mitjana. Foren els efectes de la immediata aplicació d'una política rígidament intervencionista i autarquitzant,

21. «Informe de Falange Española Tradicionalista y de los JONS. Sobre las delegaciones provinciales de Barcelona, Tarragona, Lérida y Gerona»: Document sense data. Fons Delegación Nacional de Provincias. Barcelona, A. G. A.

22. «Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona», de 4-II-1939.

així com de la desproporció entre uns salaris mantinguts al nivell del 18 de juliol del 1936 i uns preus reals molt superiors als legals i a la imposició de noves taxes com el *Plato único*, el *Día sin postre* o la *Prestación personal a favor del Estado*. La paralització industrial que es patí a Barcelona i a Catalunya no es degué a la destrucció d'utillatge durant la contesa, sinó a la imposició d'una política de restricció d'importacions, que colpejava especialment un teixit industrial com el català, molt dependent del proveïment exterior. Enfront d'aquesta política industrial i les seves conseqüències s'alçaren veus crítiques des de la Jefatura Provincial de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona, dirigida per Mariano Calviño, i per part de Milà i Camps, president de la Diputació Provincial i de la Comisión de Incorporación Industrial y Mercantil número 2, que acabaria essent destituït per Serrano Suñer.

També cal anotar com a causa del fracàs, al costat del derivat de la política econòmica, l'impacte de la duríssima repressió dels vençuts, que es posà en marxa immediatament. A tot això cal sumar-hi la supressió de l'Estatut d'Autonomia, de l'oficialitat de la llengua, la prohibició de l'ús públic del català i, en general, de totes les llibertats democràtiques. No hem de menystenir, però, l'impacte que degué tenir dins els sectors catòlics la recuperació del culte, de les festes patronals i tradicionals i, en general, la realitat mateixa de la pau, tot i ser aquesta producte de la derrota. En el camp del respecte per la idiosincràsia catalana, els resultats foren ben minsos.

Per tot això podem afirmar el fracàs dels plans falangistes, així com la realitat de l'allunyament d'una part important de la població barcelonina del *Nuevo Estado* a finals del 1939. De fet, els mateixos falangistes ho reconeixien en les seves comunicacions internes, quan deien que la seva aspiració de convèncer la població s'estava frustrant: «*El desencanto hace progresos entre las masas obreras hambrientas y la clase media sometida a privaciones y miserias; de ello se aprovechan nuestros enemigos; no es necesario registrar hechos bien sintomáticos que confirman lo dicho. Las autoridades seguramente no lo ignoran y frente a esto la política de rigor no basta. La España del Caudillo y de la Falange aspiran a reunir todas las adhesiones por el convencimiento y es muy difícil convencer cuando la ruina se extiende, cunde la miseria y el pueblo padece hambre.*»²³

23. Informe acerca de la situación económica de Cataluña, Capsa 30, Fons Delegación Nacional de Provincias (Barcelona), A.G.A.